

Det mytologiske substrat: Meleagros som eksempel

af Simon Laursen

Antik mytologi er en god bog.¹ Den foregøgler ikke, at 'den rigtige historie' findes – det er ellers noget, elever og andre mytebrugere meget gerne ville have – men taler om 'det mytologiske substrat' (s. 32) og den plasticitet, som mytestoffet udviser, når mytefortælleren bruger det. Myten er kontekstbestemt, forklarer bogen, afhængig af fortælleren og den situation, han står i. Fortælleren af en myte fortæller historien, som han har brug for, den skal være.

'Substratet' forsøger bogen så at kortlægge ved en kommenteret parafrase af en af de *antikke* mytologier, Apollodoros' *Bibliotek*. Problemet bliver så lidt, at Apollodors præcise kontekst, både tid og sted, er noget usikker, men endnu mere, at *Biblioteket* gør, hvad det kan for at *fremstå* kontekstløst, 'objektivt', om man vil, til forskel fra den 'ægte' mytefortællers subjektive vinkel til fortælle-situationen. Det er naturligvis et problem, alle videnskabelige håndbøger har – og *Biblioteket* er virkelig det nærmeste, man kan komme en 'videnskabelig håndbog i mytologi' fra antikken – men Apollodors modvilje mod at fortolke myterne og hans ordenssans, hans trang til struktur, gør problemet endnu større. Sammenligner man Apollodor med de to andre mytologiske oversigter, der er bevaret fra antikken, kan man måske få en vis fornemmelse af det. Diodoros fra Sicilien, der levede på Cæsars tid og skrev en slags verdenshistorie, er rationalist og forsøger hele tiden at fortælle myterne, så de i det mindste er fysisk mulige, og Hyginus, hvis data er endnu mere usikre end Apollodors, præsenterer – på latin – sit materiale mere kaotisk og selvmodsigende – men netop derfor også mere repræsentativt for det mytologiske substrat, der netop ikke er særlig 'ordentligt'. Myten om Meleagros er et illustrativt eksempel. Alle tre mytologiske håndbøger fortæller historien.

1. Chr. Gorm Tortzen, *Antik Mytologi*, Hanz Reitzels Forlag: København (20051/20093).

Apollodoros, *Biblioteket*, 1. bog

Oineus, konge af Kalydon, modtog som den første vinplanten fra Dionysos. Han giftede sig med Althaia, Thestios' datter, og fik Toxeus, som han selv dræbte, da han sprang over hans voldgrav, og ud over denne Thyreus og Klymenos, og datteren Gorge, som Andraimon giftede sig med, og Deianeira, som Althaia skal have fået med Dionysos. Hun kørte væddeløb og trænede som kriger, og Herakles udkæmpede en brydekamp med Akheloos om ægteskab med hende. (65) Althaia fik med Oineus barnet Meleagros, som skal være afkom af Ares. Da han var syv dage gammel, kom skæbnegudinderne og sagde: "Da skal Meleagros dø, når den knude, der netop brænder på alteret, brænder op." Det hørte Althaia, fjernede knuden og lagde den i en kiste. Meleagros blev en usårlig, fremragende mand, og han døde på følgende måde.

(66) Oineus ofrede til alle guderne det første af årets afgrøder i landet; men han glemte som den eneste Artemis. Hun blev vred og sendte et vildsvin, mægtigt af størrelse og styrke, som rodede sæden op af jorden og slog kvæget og de forbigående ihjel. Han samlede alle de bedste i Grækenland imod dette vildsvin, og han lovede at give skindet til den, der dræbte udyret. (67) De, der samledes til jagten på vildsvinet, var disse: Meleagros, søn af Oineus, Dryas, søn af Ares, begge fra Kalydon, Idas og Lynkeus, sønner af Aphareus fra Messene, Kastor og Polydeukes, sønner af Zeus og Leda fra Lakedaimon, Theseus, søn af Aigeus fra Athen, Admetos, søn af Pheres fra Pherai, Ankaios og Kepheus, sønner af Lykurgos fra Arkadien, Jason, søn af Aison fra Iolkos, (68) Iphikles, søn af Amphitryon fra Theben, Peirithoos, søn af Ixion fra Larisa, Peleus, søn af Aiakos fra Phthia, Telamon, søn af Aiakos fra Salamis, Eurytion, søn af Aktor fra Phthia, Atalante, datter af Skhoineus fra Arkadien, Amphiarao, søn af Oikles fra Argos, og sammen med disse også Thestios' sønner. Da de var samlet, beværtede Oineus dem i ni dage; men skønt Kepheus og Ankaios og nogle af de andre fandt det under deres værdighed at gå på jagt med en kvinde, tvang Meleagros dem på den tiende dag til at gå på jagt sammen med hende – skønt han havde Kleopatra til kone, datter af Idas og Marpesse, ville han have børn også med Atalante.

(70) Da de stod rundt om vildsvinet, blev Hyleus og Ankaios dræbt af udyret, og Peleus ramte ved et uheld Eurytion med sit spyd. Atalante ramte vildsvinet først på ryggen med en pil, og Amphiarao som den anden i øjet, men Meleagros dræbte det ved at ramme det i siden; han tog skindet og gav det til Atalante. (71) Men Thestios' sønner, der blev forargede over, at en kvinde i mænds nærvær fik prisen, tog skindet fra hende; de sagde, det var deres i kraft af slægtskabet, hvis Meleagros valgte ikke at tage det.

Meleagros blev vred og dræbte først Thestios' sønner, og gav så skindet til Atalante. Althaia sørgede over sine brødres død og brændte knuden, og Meleagros døde pludseligt.

(72) Men andre siger, at han ikke døde sådan, men at det var på grund af, at Thestios' sønner anfægtede jagten og sagde, at Iphikles havde ramt først, at der opstod en krig mellem koureter og kalydoniere, og da Meleagros gik frem og dræbte nogle af Thestios' sønner, forbandede Althaia ham, og han blev hjemme, fordi han blev vred. (73) Fjenden stod allerede tæt på bymuren, og borgerne bad ham indstændigt om hjælp; men det var kun med nød og næppe, at han lod sig overtale af sin kone til at gå ud, og han døde i kamp efter selv at have dræbt resten af Thestios' sønner. Efter Meleagros' død hængte Althaia og Kleopatra sig.

Diodoros Siculus, 4.34

(34.2) Oineus ofrede til alle guderne, da han havde fået god høst af korn, kun Artemis lod han hånt om; derfor blev gudinden vred og sendte det berømte vildsvin, mægtigt af størrelse. (3) Det ødelagde jorden i nærheden og hærgede ejendommene; derfor tog Meleagros, Oineus' søn, der var i sin allerbedste alder og skilte sig ud i styrke og tapperhed, mange af de bedste med sig på jagt efter den. Meleagros ramte dyret først med sit spyd, og man overlod i enighed ham førsteprisen, som var dyrets skind. (4) Atalante, datter af Skhoineus, havde taget del i jagten, og Meleagros var blevet forelsket i hende; han overlod hende derfor skindet og berømmelsen for bedriften. Thestios' sønner, der deltog i jagten, blev vrede over det, der var sket, fordi han viste en fremmed kvinde større hæder end dem selv og satte slægtskabet til side. Derfor anså de Meleagros' gave for ugyldig og lagde planer mod Atalante; de lagde sig på lur under hendes hjemrejse til Arkadien og tog skindet. (5) Meleagros blev ophidset på grund af sin kærlighed til Atalante og på grund af den mangel på respekt, man viste ham, og kom Atalante til hjælp. Og først forsøgte han at opfordre tyvene til at give kvinden den æresgave, hun havde fået, tilbage; men da de ikke hørte efter, dræbte han dem, skønt de var Althaias brødre. Derfor blev Althaia grebet af sorg over drabet på sine blodsbeslægtede og udtalte en forbandelse, hvori hun ønskede Meleagros skulle dø – og de udødelige hørte hende og udvirkede hans endeligt.

(6) Nogle fortæller den myte, at skæbnegudinderne kom til Althaia i drømme, da Meleagros blev født, og sagde, at da skulle Meleagros, hendes søn, dø, da knuden brændte ud. Derfor opbevarede hun knuden omhyggeligt, da hun havde født, fordi hun mente, at hendes barns velfærd lå i beskyttelsen af knuden. (7) Men senere, da hun var blevet ophidset over mordet på hendes brødre, brændte hun knuden og blev skyld i Meleagros' død; og til sidst endte hun sit liv ved at hænge sig, fordi hun stadig blev mere uheldig over det, hun havde gjort.

Hyginus, *Fabulae* 171–174

(171) På én nat lå Oeneus og Mars med Althaea, Thestius' datter, og da Meleager var blevet født derved, dukkede pludselig skæbnegudinderne Clotho, Lachesis og Atropos op i kongeborgen. De sang hans skæbne således: Clotho sagde, han ville blive fornem, Lachesis, at han ville blive tapper, men Atropos så en knude i brand på arnen og sagde: "Så længe vil han leve, som denne knude ikke er brændt ud!" Da Althaea, hans mor, havde hørt det, sprang hun ud af sengen og slukkede knuden og gravede den ned midt i borgen, for at den ikke skulle blive brændt af ild og skæbnen opfyldes.

(172) Da Oeneus, Porthaons søn, konge af Aetolien, havde ofret de årlige ofringer til alle guderne og havde forbigået Diana, sendte hun i vrede et vildsvin af enorm størrelse, som skulle hærge markerne ved Calydon. Så lover Meleager, Oeneus' søn, at han sammen med udvalgte førere fra Grækenland vil gå ud for at nedkæmpe den.

(173) De, der gik mod det calydoniske vildsvin: Castor og Pollux, Jupiters sønner. Eurytus, søn af Mercur, fra Sparta. Echion, søn af Mercur, fra Theben. Aesculapius, søn af Apollo. Jason, søn af Aeson, fra Theben. Alcon, søn af Mars, fra Thrakien. Euphemus, søn af Neptun. Iolaus, søn af Iphiclus. Lynceus og Idas, sønner af Aphareus. Peleus, søn af Aeacus. Telamon, søn af Aeacus. Admetus, søn af Pheres. Laerta, søn af Arcesius. Deucalion, søn af Minos. Theseus, søn af Aegeus. Plexippus, Ideus og Lynceus, sønner af Thestius, brødre til Althaea. Hippotous, søn af Cercyon. Caeneus, søn af Elatus. Mopsus, søn af Ampycus. Meleager, søn af Oeneus. Hippasus, søn af Eurytus. Ancaeus, søn af Lycurgus. Phoenix, søn af Amyntor. Dryas, søn af Iapetus. Enaesimus, Alcon, Leucippus, sønner af Hippocoon fra Amyclae. Atalante, datter af Schoeneus.

(174) Althaea, Thestius' datter, fik med Oeneus Meleager. Der i kongeborgen skal en brændende knude være dukket op. Her kom skæbnegudinderne til og sang om Meleagers skæbne, at han ville leve så længe, som den knude ikke led overlast. Althaea holdt den omhyggeligt gemt i en kiste. I mellemtiden sendte Dianas vrede (fordi Oeneus ikke havde givet hende de årlige ofringer) et vildsvin af forunderlig størrelse, som skulle hærge markerne ved Calydon. Da Meleager dræbte den sammen med udvalgte unge mænd fra Grækenland, og gav dens skind som gave til den unge pige Atalante for hendes tapperhed, og Ideus, Plexippus og Lynceus, Althaeas brødre, ville tage den fra hende, og hun havde påberåbt sig Meleagers ord, gik han imellem og satte kærligheden over slægtskabet – han dræbte sine onkler. Da hans mor Althaea hørte det, at hendes søn havde vovet en sådan ugerning, kom hun i tanke om skæbnegudindernes påbud, tog knuden frem fra kisten og kastede den i ilden. Således dræbte hun sin søn, da hun ville hævne sig for sine brødre. Hans søstre blev til fugle; men hans hustru Alcyone omkom af sorg.

De tre fortællere kender den samme historie – og de samme varianter – men præsenterer dem meget forskelligt. Alle versioner kender til, at Meleagros forelskede sig i Atalante, og at han derfor favoriserede hende over sine onkler – og at dette endte med, at han dræbte dem. De kender også alle tre til den version af historien, hvor Meleagros dør ved, at hans mor brænder en 'ekstern sjæl',² en knude, som skæbnegudinden har forklaret funktionen af. Men mens rationalisten Diodoros kun kan acceptere, at skæbnegudinderne har optrådt i drømme og egentlig afviser Meleagros' magiske død (ved at fortælle den som alternativ), accepterer Hyginus og Apollodor den uden forbehold, ja, Apollodor fortæller endda en *rationalistisk* version som alternativ – og afviser således på *sin* side denne version.

Det er så meget mere bemærkelsesværdigt, som netop denne version faktisk er den, *Homer* fortæller. Den ikke helt sjældne forestilling, at Homer var den, der formede den græske mytologi, er simpelthen falsk, og det viser dette eksempel så godt som noget.

2. James Frazer's begreb fra *The Golden Bough*, lille udg. s. 670.

I 9. sang af *Iliaden* forsøger Akhilleus' opdrager, Phoinix, at overtale ham til at vende tilbage til kampen mod troerne ved at fortælle ham, hvor galt det gik Meleagros. Men Phoinix' version af historien inddrager hverken knuden eller Atalante; derimod udvikler striden om skindet sig netop til en kamp mellem kureter og aitoler (Meleagros' folk), som Meleagros trækker sig ud af, fordi han bliver vred over, at hans mor forbander ham for sine brødres død; han vender først tilbage efter indstændige bønner af venner og især hans kone Kleopatra. At han dør i kampen fortier Phoinix taktfuldt – eller også kender han ikke til, at han gør.

Phoinix omtaler heller ikke Atalante. Det kan også være takt – Akhilleus ville vel ikke have taget antydningen af, at hans strid med Agamemnon skyldtes kvindeproblemer, nådigt op. Til gengæld spiller temaet, hvor galt det kan gå, når man roder med andre mænds kvinder, en hovedrolle i Phoinix' egen historie, som han fortæller lige før historien om Meleagros – så myten om sig selv lader Phoinix i høj grad handle om strid motiveret af kvinder. Men Atalantes fravær kan naturligvis også skyldes, at dette element i myten, Meleagros' kærlighed til Atalante, er efterhomerisk.

Her bliver sagen kompliceret; Meleagros-episoden har altid været et heftigt omdiskuteret element i debatten om det homeriske spørgsmål – som vi slet ikke skal komme ind på her. Phoinix er meget muligt en sen tilføjelse i sangen som helhed, og i så fald skulle tilføjelsen af Atalante til Meleagros-myten være endda meget sen, hvis ikke Phoinix kender den, og det er der gode grunde til at betvivle.

François-vasen, der står på Nationalmuseet i Firenze,³ er en slags billedmytologi fra ca. 575 fvt.; på den er der også en fremstilling af jagten på vildsvinet. Her optræder Atalante, ganske vist i selskab med Milanion, som det fortælles vandt hende til sidst – vel at mærke længe efter jagten på vildsvinet. Nu kan man jo ikke aflæse hele det mytisk fortalte *forløb* af et billede som det på *François-vasen*, så måske kendte heller ikke Kleitias, der bemalede den, til Meleagros' kærlighed til Atalante. Men hun *var* der, og Kleitias' vase havde næppe til formål at problematisere eller ligefrem tilsmudse heltenes minde – så måske

3. Et godt billede af *François-vasen* ses som ill. 134 i Henrik Fich m.fl., *Græsk kunst*, Gads Forlag, København 1999.

omgår han emnet. Heltene er i hvert fald set midt i det drabelige opgør med uhyret, og det skal helt bestemt tages fuldkommen alvorligt.

Hundrede år senere fortæller *Bakkhylides* myten i sit stort anlagte sejrsgigt til Hieron af Syrakus for hans sejr i hestevæddeløb i Olympia i 476 fvt.⁴ Mens det var let at se, at Phoinix med myten ville advare Akhilleus mod konsekvensen af at være fornærmet for længe, er det noget vanskeligere at se, hvad Bakkhylides vil. Han fortæller, at Herakles i underverdenen (da han var nede for at hente Kerberos) mødte Meleagros, der fortalte ham sin historie. Hovedtrækkene er de samme som hos mytograferne – men Atalante er udeladt. Igen måske fordi hun endnu ikke er i substrat-fortællingen; men mere sandsynligt er det, at Bakkhylides fandt, denne detalje ikke bidrog til hans budskab, eller at den ligefrem forstyrrede det. På en eller anden måde var der ingen parallel i Hierons liv til Meleagros' besættelse af Atalante (eller også var der det for meget – hvem ved). Fokus er derimod på, at onklernes død var et uheld, og at Althaia brænder knuden uden at kende til sagens rette sammenhæng. Og så er der en overordnet sammenhæng, der er typisk i sejrsgigtene, med menneskets dødelighed i det hele taget.

Den tredje store, bevarede gengivelse af myten er hos Ovid i *Forvandlingernes* 8. sang.⁵ Der er ingen forvandling i selve historien (men nok i, at Meleagros' søstre forvandles til perlehøner – men det har egentlig intet med historien at gøre), så forvandlingen består her i det litterære: Hvad der indtil nu har været bogstavelig talt blodig, tragisk alvor, er hos Ovid blevet en farce, og han svælger med fornøjelse i de komiske og absurde elementer ved historien; intet udelades, og alt overdrives. Man kan ikke undgå at overveje hvorfor, og det er næppe langt fra sandheden at svare, at Ovid i almindelighed har svært ved at tage det heroiske alvorligt – og derfor fortolker fortællingen med den distance, han gør. Ovid er netop en fortolker mere end en medskaber af substratet, som Homer, Kleitias og Bakkhylides var – Ovid lever i en litterær verden, hvor substratet er blevet meget mere kodificeret, er meget mindre flydende. Men det er alligevel forkert at betragte ham som en mytolog på samme måde som de tre mytografer. Ovids ambitioner er litterært langt højere end deres.

4. Oversat af Holger Friis Johansen i *Fri mands tale* ss. 128ff.

5. Oversat af Otto Steen Due, som alle ved.

De tre 'ægte' fortællinger viser, hvor kontekstbestemt myternes indhold er. Phoinix' fortælling skal virke umiddelbart retorisk; Bakkhylides' rummer en eller anden form for stillingtagen til Hierons virkelighed, men på et mere alment plan; Ovids er et bidrag til en endnu mere almen kritik af – eller måske kun leg med – et forfejlet normsæt. I hvilket omfang fortælleren udelader elementer, 1) fordi de endnu ikke er blandt de muligheder, substratet giver, og de derfor skal holdes helt ude af fortolkningen, 2) fordi han bare tilfældigvis ikke kender dem, og fraværet derfor danner grundlag for at kritisere fortælleren som mindre kompetent, eller 3) fordi han bevidst undgår dem som irrelevante eller ligefrem skadelige, er et spørgsmål, kun fortolkeren kan have en mening om – ved en afvejning af sandsynligheder, ikke visheder: der har aldrig været en 'rigtig historie', og hvis der havde, havde modtageren alligevel været nødt til at overveje, hvorfor historien, som den forelå i netop dette tilfælde, havde fået netop denne form.

Det følger heraf også, at man må forsøge at kontekstualisere også mytologierne, selvom det vel ikke var, hvad de ønskede sig. Vi må på en måde forstå dem bedre, end de forstod sig selv. Hvad de tager med og hvordan de strukturerer stoffet, er udtryk for (måske ubevidste) valg. Man kan kritisere Hyginus for at være rodet, men næppe for at have manipuleret materialet; man kan kritisere Diodoros for at have en klar fortolkningsmæssig dagsorden, men man kan da se, hvad den går ud på. Apollodoros kan man kritisere for at foregive en objektivitet, vi har set emnet ikke gør mulig. Man skal anstrenge sig for at huske, at en mytologi aldrig kan andet end skitsere de narrative muligheder i substratet. Og i den forstand er Apollodoros – paradoksalt nok – den dårligste af vore mytografiske håndbøger.

Det eneste i alt det, der er skrevet her, som er 'nyt', er oversættelsen af de mytografiske tekster; alt det andet er sagt mange gange før af mange andre, omend måske med andre accentueringer og andre nuancer. Ikke desto mindre har det hele tiden foresvævet mig, at dette, som al anden 'forskning' i kongeriget Danmark, burde være anvendelsesorienteret; og idet vi lægger ironien af os, må vi også sige, at det er mest i honorandens ånd, hvis det *er* det. Jeg har da også med denne lille opsats navnlig haft old-undervisningen i gymnasiet i tankerne. Man kan lære meget om antik mytologi af disse tekster – og om myter, det er oven i købet en god historie, hvordan den end fortælles – så den er ikke svær at

få elever til at engagere sig i. Og så er den endda et godt eksempel på, hvorfor filologisk metode er autoptisk og har det svært med de generaliseringer, mytologier er udtryk for.

SL@ribekatedralskole.dk